

צמאה נפשי לאלוקים

שיעורים בנושא התפילה

לע"נ הורי ר' אליהו בן בת שבע ז"ל

לאה אירן בת טאוס ז"ל

תפילה - תפילה - תפילה

צריך שהתפלה תהי' נקי' מכל רעיון של שני רצון והתפעלות כחק השי"ת. מה שהוא דעה כוננת ביחס לאלהות ומביאה להשחתת סדרי השלמות האנושית. ולעומת זה עצם ערך התפלה ובסחון פעולתה בקבוץ תנאיה. גם מלבד פעולת השגת המבוקש התרוממות הנפש וזכותה ע"י התפלה. הוא פונה גדולה בהסלמה האדם.

תפילה - תפילה - תפילה

מח. תניא אבא בנימין אומר, אין תפילתו של אדם נשמעת אלא בביהכ"נ, שנאמר "לשמע אל הרינה ואל התפילה". יסוד הדברים, כי הגנה תכלית התפילה הם שני דברים, שלעומתם נחלקו חלקי התפילה, שהם רינה ותפילה, והיינו שבת ובקשה: האחד הוא ששם השי"ת חק בעולמו שעי' תפילת האדם יעשה לו צרכיו, "ותפילת-ישראל רצונה", "ואת שועתם ישמע וירשעם". והשני, שיצדיא האדם שלמותו מן הכח אל הפועל, בהיותו מסדר רעיוני לסדר בגדולתו ית' ולהרגיל רעותיו וכל כחות נפשו לחזות בנוצם ד', שהוא פרי החיים ותכלית השלמות. ובכלל סוג זה הוא הדבר העקרי של הודעת כבודו של מקום בעולמו, וקרבתו לבני"א, וביחוד לדבקים בדרכיו. והנה ראוי שהי' חקוק בלב, שגם חלק התפילה של בקשה, הוא גי'כ נמצא בעולם, כדי שיעי' יבא האדם בכלל יותר לשלמותו האמיתית, הנמשכת מהכרת כבוד ד' ית'. שעי' מה שהתפילה מועלת, ועי' מה שכל שהאדם קרוב יותר לשלמותו ית', עי' מעשיו הטובים וכשרון חכמתו ומדותיו, הוא קרוב יותר שתועיל תפילתו, ודבריו יעשו רושם לגור אומר ויקם לו, רבר זה מביא את המין האנושי אל קרבת אלוקים. ועי' המציא השי"ת חק זה בעולמו כדי להכשיר את האדם לשלמותו. והמשכיל יבין כזה שורש מציאות התפילה, באין צורך לחשבונות הרבים של הפילוסופים. עי' יש בתנאי חלק הבקשה, שהת' תמיד מטרעבדת לחלק היותר עליון של התפילה, שהיא מצד הודעת כבודו ית'.

והנה מציאות בתי כנסיות וקדושתם בתור מקדש מעט היא, מפני שהם הבתים שעל ידם יפורסם [ענין] מציאות השי"ת וכבודו. עי' ראו להראות שגם חלק הבקשה משועבר ומצא כשכיל זו התכלית, כדי להגשג משיבוש הרעת של שינוי רצון חלילה לאדון כל ית'. עי' אין תפילתו של אדם נשמעת אלא בביהכ"נ, שהוא מקום רינה, שיסוד תפילת ביהכ"נ הוא מיוסד על החלק המעולה השכלי, שהוא הכרת גדולתו ית' וקרבתו. והנה כאלה שני החלקים הכוללים של התפילה, נכללו שלשה חלקים לפי האמת, והיינו, תכלית מילוי הבקשה של צורך האדם, הוא החלק התחתון של התפילה, החלק היותר עליון מזה, הוא להכשיר את האדם להענג על ד', והחלק היותר עליון נשגב, הוא להודיע גדולתו ית' בעולם. ועי' נתקנו שלשה חלקי התפילה, של גי' ראשונה וגי' אחרונה ואמצעיות, הגי' ראשונה להכשיר מעלת האדם, ומזה הי' האדם נכון לבקשה בלא שיבוש רעת, והגי' האחרונה תכלית התפילה גדולתו ית' של התפילה ופועלותה בעולם. עי' אלה הבי' ענינים הרוחניים אינם מקבלים חלוקה, כי יודם דבר שכלי שאינו מורכב כלל בחומר מפתת תכליתם, עי' חשובים הם כאחד הגי' וגי' אחרונות, מה שאי' האמצעיות, שהן לתכלית חומרית, בהן יש חילוק מדרגות לפי הצרכים.

ובמ"א רמזו אחורי ביהכ"נ, כי הביהכ"נ ש' לו ב' תכליות: האחת היא לגדל ולרומם שם השי"ת, ובאמת עיקר תכלית מציאות התפילה נבראה לזה, כדי שיכירו הבריות יד ד', וראו מלפניו וילכו בדרכיו לטוב להם. והב' נסתעף מזה, שהתפילה מועלת להשיג המבוקש. והנה לו לא היה כזה מתפילה התועלת המוסרית כ"א השגת המבוקש לברו, ודאי הי' קשה, מה תכלית וטעם יש במציאות התפילה, הלא השי"ת לא יתכן שינוי רצון לפניו, ולמה לו לתפילתו. אבל כיון שיש בתפילה תכלית מוסרית, כי עי' ההכרה שהכל מידו ית', יושב מצב המוסרי ותחרבה הצדקה והמשרים, כבר נמצא תועלת גדולה במציאות התפילה. והנה התכלית הפנימית העיקרית של התפילה היא הצד המוסרי, היא מרומזת בפנים של ביהכ"נ וצד העקרי של מציאותו, הצד הטפל של השגת המבוקש יומלץ באחורי ביהכ"נ. עי' כל המתפלל קל אחורי ביהכ"נ, ולצד המוסרי של התפילה לא ישי' לב כלל, הוא נקרא רשע ותפילתו תועבה, כי עי' "מסיר אנו משמע תורה" ולהיטיב דרכיו, "ותפילתו תועבה". כי תפילה אם לא תוצמח ממנה הטבה אל המעשים, הרי היא כחידוף וגידוף, כאילו יש שינוי רצון למעלה חיו, עי' רק תפילת ישראל רצונה, כי בכל תפילתם הם שואכים החכונה הפנימית של התרוממות דנופש שהיא תכלית פרייה של התפילה.

והנה באה שאילת הצרכים ומעמידה את האדם במשרין נוכח האלוקים, כביכול אשר זה עתה חזירו בסדור שבחיו. באה ומעודדת את האדם להגיע לסני אלוקי את מרשת צרכיו. וכך הוא "מכניס את הקבי"ת לתוך כל פרטי חייו הקטנים והגדולים, ומסר את בעית צרכיו לרשות גבוה מעל גבוה. הנה כי כן, מכללת-שאלת הצרכים בשביל האדם משמעות נפשית גדולה של בשורת נחמה. היא כאילו תלחש לו בחשאי: אלוקי עולם - אבין הוא ואתה כבנר יחידו. קום קרב אליה יותר ויותר ענינה. הוא קורא לך. הוא תמיד מצפה לכוונך. וכל רצונו: להעמיר את כל מדת אהבתו הגדולה. עלך כן אדם, אשר בראך בצלמו דמותו והעמידך כאיקונו של בעולם זה. התפלה מפגישה את האדם עם אלוקי, המגישה הואת כח עצום לה להקרין בנפש האדם חיות בהירה, אור גדול של אמונה. בתפלה האדם זוכה ומתקרב לשם ביה. וממילא הוא זוכה ומשיג מה שלא היה יכול כלל לזכות ולהשיג בלעדו. ברחיפת הרגש הפשוט-התמים בלבד, או דרך הורכים הוערערים של ההגיון השכלי הצולע. התפלה מצילה את האדם גם מן השטחויות הקלה, וגם מן השכלתנות המופשטת. התפלה היא עצומה של אמונה, מפני שהיא גובעת מעצומה של נפש, מפני שמעוצמת את הנקודה המסותרת ביותר של הנשמה, בהיותה ילידת ההתפעלות החזרות, הפנימית-המחודשת. היא מספרת לו לאדם על אמתותה בלשון הרחשים הלוחשים לה הנשמה הצמאה לאל תי, בחינת "ואני ידעתי כי גדול ה' מעין מנסה מקורו הטמיר, מעמקי תעלומה. התפלה מעלה את האדם לתור ה', ומכניסו לעזרה וממנה לאלם, וממנו להיכל, וממנו לפניולפנים: לפני ה' ביה.

אולם וממנו להיכל, וממנו לפניולפנים: לפני ה' ביה.

אולם מבט חדר מגלה לנו שכל עצמה של תפלה הוא: אך ורק עליה רותנית-נפשית גדולה, דבקות, קרבת אלוקים. ואם אמנם יש בה בתפלה צורה של בקשת צרכים, הרי הכוונה היא תפוסה: באהבת הקבי"ת את האדם, ורצונו הוא ית' שהאדם יהיה תמיד עמו במחיצתו, כביכול, קרוב אליו בכל ימותיו, דבוק בו בכל שרשי מזה ונימי לבבה למען ישתעשע בבחיר יצוריו אשר ברא לכבודו, ולמען יתענג האדם על הודו ויו עליון לתנות בנוצם ה' ולבקר בהיכלו". ובתורה אמצעי לכך, משחה הקבי"ת לפעמים מלחת לאדם איזה מצרכיו בכדי ששם שניתו לנפש את צרכיו יתמלא לבו של אדם שלחבת של כסופין ודבקות לאביו שבשמים, של צמאת יקר לקרבת אלוקים חיים ומלך עולם. והנה לפי תפיסה מעסיקה זו: מהות התפלה, כלומר: והתהוהבות לה, היא עצמה הנסווה, ואילו חסרון הצרכים ובקשת מילויים, אינם אלא אמצעים לה.

מצות התפלה - הגדרתה היא: "לעבוד את ה' בכל יום בתפלה" לאשור: צורת התפלה אינה אלא מטרות לעבודת ה'. שעה קלה "שכולה" קודש. לתת לאדם מקום ש"תעורר לו יתברך", לפי ששם התפלה יתקרב אדם לבוראו".

התפלה היא כלי לדבקות. שוחדור לטרקלין של קרבת אלוקים.

אמנם פל עקר ענין טהרת הלב, היא רק למצוה ולא לענובא, גם לענין התפילה, אף שנקראת עבודת שבלב, כמו שנקרא קצת לציל סוף שער א', שהעקר בכל המצוות היא המעשה. ענין שם:

(כא בחיים, אצ"ל, פין א)

ראשית יש להבין את תפקידו של התפילה. התפילה לא טעדה על-מנת למלא את צרכיו של האדם. שהרי יכול הקבי"ה למלאם גם מבלעדו, אלא התפילה הינה חוק שיושר הקבי"ה בנפש האדם, לפנות אל אלוקיו בתפילה.

התפילה מורכבת גם מבקשת הצרכים ופועלת למילויים, משום שהקבי"ה נענה לבקשתו של האדם לפי אותה המידה בה ראה לכן' האדם, אך עיקר עניינה של התפילה הוא בהיותה פועלת על האדם, משלימה את צורתו והופכת אותו לראוי למילוי בקשותיו. דווקא משום שיש לתפילה ערך ותפקיד בה גדולים מצד עצמה, לכן קשר ריבונות של עולם את התפילה אל הבקשה וההיענות אליה. הקבי"ה חקק חוק בסדרי המציאות, שהבקשה תחמלא על-די התפילה. כאשר האדם פונה לאלוקים ומבקש את צרכיו, הפנייה אל ד' מעלה אותו ומשלימתו, ורצא לפועל ערכה העצמי של התפילה.

על פי עקרון זה אפשר להבין את דברי הרב כאן: "התפלה צריכה להיות מובנת ברעה שלמה". כלומר, לא בשטחיות ובהסתכלות אינטרסנטית חומרנית, שהתפילה היא כשכיל שר' ימלא את הפציק, "אז תפעל את פעולתה הראויה לה, שבשכיל כך היא חקוקה במציאות עי' חכמתו ית' העליונה, ואז תביא עמה את התועלת החומרית והרוחנית שיש בה". כאשר התפילה מובנת באופן עמוק היא יכולה לפעול את הפעולה שלשמה היא נחקקה במציאות. חוק בנפש, שעל ידה האדם יתרום לדבקות אלוקית ול"עשה רצונך כרצונו", לרצות מה שהקבי"ה רצוה. התפילה הראויה דאי פועלת גם במציאות החיצונית שתשתנה לטובה, אך שינוי זה קשור הוא עם ההתעלות הרוחנית של המתפלל. לכן עניינה של התפילה אינו מסתיים במן התפילה, אלא צריך להתגלות גם לאחריה. כאשר התפילה מיטיבה את האדם והיא מתעלה על-ידה לקרבת אלוקים, הוא משיב את דרכיו ורצה ללכת בדרך ד'. בכך מביאה התפילה את תועלתה הרוחנית שלשמה היא נחקקה במציאות, ומתוך כך היא מביאה גם את תועלתה החומרית.

אמנם - תפילה בתפילה

עין ואלה דברים אף אצ"ל

11 התפילה כמטרה אידיאלית

אנחנו מורגלים להתייחס לתפילה כאל אמצעי להשגת מבוקשי התפילה. למדנו, שהאמצעי הזה אינו טכני, אלא הוא תהליך של בנין עמוק של הרצון, ותוצאה של שינוי מוסרי עמוק המתחולל באדם.

בנקודה זו, ניתן להאיר קומה נוספת. יש מקום לראות את השינוי האידיאלי המתחולל בתפילה לא רק אמצעי לשינויים שאנו רוצים להשיג, אלא כערך אידיאלי בפני עצמו. השגתו של ערך זה הוא עצם הופעת רצונו הטהור של האדם.

ערכו של הרצון האנושי הטהור המרומם, אינו רק במה שהוא מכין אותנו למשהו, או גורם לתגעת חיים כמו או אחרת. הרצון השלם הובעתו העמוקה 10 הטהורה היא מעלה מצד עצמה, היא שלמות עצמית של האדם שיש לה ערך עליון מצד עצמה, גם ללא כל מה שמסתעף, משפיע ומשך ממנה.

חידוש עמוק מאוד בהבנת ערכה של התפילה - התפילה עצמה היא הנחפץ. לא תפילה בשביל משהו, אלא התפילה עצמה, הבעת הרצון הטהור האידיאלי של האדם, זהו המציאות הנחפצת.

15 דווקא ההבנת היסודית שעליה אנו מבססים את הבנת פעולת התפילה - שמהותה העיקרית של התפילה היא העילוי הרחני המוסרי האמיתי המתרחש בקרב האדם בעת התפילה - היא אשר מקרבת אותו להבנה שעליו ושינוי זה, הוא אמיתי חשוב כל כך, ומהווה ערך של שלמות מצד עצמו.

טו טפילת אפילו ישיבם אמת הדי שפיר אפילו
73-80

13 החסרונות בשביל התפילה

דברי חז"ל על התפילה, מתבררת ומתבהרת קומה נוספת זו, בהבנת עניינה של התפילה במציאות:

יאמר רבי יצחק: מפני מה היו אבותינו עוקרים ששים בניהם? מפני שהקביה מתאוה לתפילתן של צדיקים" (בבבא סו"א).

5 דברי חז"ל אלה מהווים מהפך רחוני בתפיסת המציאות ובהבנת עניינה של התפילה.

היחס המקובל לתפילה הוא שהתפילה קיימת בדיעבד, כלומר, עקב חסרון המתעורר במציאות, באה תפילתנו, על מנת להשלים את החסר. ספקיה, היא העילה לתפילה, והתפילה היא אמצעי להתמודדות עם בעיה קיימת.

10 אך כגון אנו רואים את הקפץ: המטרה היא התפילה, והחסרון הוא האמצעי להצטייגה אל הפועל.

הקביה רוצה את רצונו השלם, הקביה מתאוה להבעה העליונה הטהורה של הרצון האנושי, יובח רשעים תועבת ה' ותפלת ישרים רצונו" (משלי סו). ולפיכך, יש חסרונות, מגרעות ובעיות - כדי לגרום, לדחוף ולשדד את האדם להתקדם ולהתעלות - לרצות את הרצון האלהי, שהוא תכלית הרצון האנושי. 15

כל סדר המציאות, כולל החסרונות שבה, קיים למשך האדם ותכליתו. האדם נמצא במרכז ההיים העולמיים כדי שיוזמם את הרצון, וכשירומם את רצונו, ממילא יגבר גם על החסרונות הקיימים במציאות.

14 תפילה לשמה

התפילה היא אידיאל, ערך מצד עצמו. התפילה קנה מציאות שלמה שבה האדם מביע את עליונות רצונו - לב חייו, את נשמתו הטהורה, באופן חירותי, באצילות ובשלמות. וממילא - בהתעלות המתפלל, מושגים המבוקשים הפרטיים של התפילה.

5 זוהי הבנה עליונה מאוד, שכל הפלא של השפעת התפילה במציאות והתוצאות שהיא משיגה, בטלים לעומת עוצמת ההתעלות וההבעה הפנימית האצילית של האדם בתפילה.

יקרה היא האידיאליות של התפילה, הבעת הנשמה, יתור מעצם התכלית הפרטי של המבוקש בתפילה".

10 התפילה בראייתה השלמה איננה אמצעי לשום דבר, היא המטרה. היא עצמה, בשלמותה הפנימית, מהווה את המציאות והציה שהאדם חפץ בה לשקטה, לשם התפילה.

טפילת אפילו ישיבם אמת הדי שפיר אפילו
81-82

10 למדנו אס-כן שהקביה חקק באדם את הצורך להתפלל וחקק במציאות חוק שהתפילה תישמע ובקשותיו של האדם יענו. אך אם נשאל מהו היחס בין שני חוקים אלה, התשובה והיא - שהקביה יכול למלא את חפץ האדם גם ללא תפילתו, אלא שיש ערך עצמי בתפילה, לשם הופעת התכלית המוסרית של האדם. מילוי 10 המבוקש הוא רק אמצעי המטרה היא התפילה עצמה, אלא שבני האדם עלולים להיות שוגים להחליף את המטרה באמצעי. ולכן צריכים אנו לדעת 15 ש"הצלחת האדם היא שישכיל שכל כוחותיו וכל הדרכים שצריך שיתגלגל בהם בסדרי חייו, מפני מזגו וטבעו הגופני והנפשי, כולם הם ערובים מיוצר כל בחכמה, 20 וכולם מתאימים להצלחתו הפרטית והכללית, הזמנית והנצחית". כל כוחות האדם וכל הדרכים שהוא צריך להתגלגל בהם בסדרי חייו אינם מקריים ושום דבר מהם לא 25 טעו לשוא, אלא הכל ערוך ומסודר בתכמה, על פי החכמה האלוקית שכולה חסד וטוב. רבין כל המעשים סידר את המציאות כולה באופן, שכל פרטי המציאות בצרכים על-מנת להביא את האדם לשלמותו המוסרית.

עצם הפניה לר' עושה את האדם 20 טוב יותר, תפילה כו היצאת מרגש טהור, מביאה להטבה מוסרית של המתפלל ול"חליפת כח חיים לכל רגשותיו", דהיינו להתעלות והתחדשות של הרגשות למעלה עליונה, "וקוי ד' יחליפו כח" (ישעיהו מ, לא).

12 העמקה בעניינה של התפילה מורה, כי התפילה במהותה איננה אמצעי לפתרון בעיות - שיש לה ערך רק כשעולות בעיות ובלעדיון אין בה ערך - אלא היא ביטוי טבעי פנימי של נפש האדם. היא בעלת ערך עצמי ואינה זקוקה לשום מניע והכרח חיצוני לקיומה. 5 התפילה, מאפשרת לאדם להביע בטבעיות את הקשר היותר עמוק שלו לנשגב מכל, את קשר החיים הטבעי שקיים בקרבו, את מאווייו הפנימיים ואת עריגתו לאלהיו, מקור חייו, באופן חירותי עליו.

התפילה היא חסד אלוקי הניתן לאדם, כאמור: "ברוך אלוהים אשר לא הסיר תפלתו וחסדו מאותי" (תהילים סו).

10 הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות לרמב"ם, מגדיר את התפילה כחסד: "ממדת חסד הנורא ותברך עלינו".

הגמרא במסכת שבת (קס) אומרת, כי עין תפילה הוא מכלל גמילות חסדים, הוא החסד שהאדם גומל את נפשו, וכדברי רש"י שם: 15 "יעון תפלה דיינו בכלל גמילות חסדים, דכתיב (משלי יט) 'גומל נפשו איש חסד'".

כאשר דוד המלך מדבר על התפילה כחסד, הוא מתייחס לעצם מציאותה כחייו כהוויה של אושר שעליה יש להודות לה; "ברוך אלוהים אשר לא הסיר תפלתו וחסדו מאותי" (תהילים סו). התפילה איננה על ואיננה כפוייה עליו, אלא היא הביטוי היותר מאושר של גדולת האדם בגילוי קרבת אלהים שבקרבו.

טפילת אפילו ישיבם אמת הדי שפיר אפילו
135-136

יקרה היא האידיאליות של התפילה, הבעת הנשמה, יתור מעצם התכלית הפרטי של המבוקש בתפילה".

10 התפילה בראייתה השלמה איננה אמצעי לשום דבר, היא המטרה. היא עצמה, בשלמותה הפנימית, מהווה את המציאות והציה שהאדם חפץ בה לשקטה, לשם התפילה.